

КРАЄЗНАВСТВО

УДК (UDC) 930.2: 711.4 (477.63) «1914/1918»

БУБЛИК О. Г.

**ПЛАНОВЕ МІСТОБУДУВАННЯ ЗДІЙСНЕНЕ ОРГАНАМИ
САМОВРЯДУВАННЯ МІСТ КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ У РОКИ
ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

У роботі простежено розвиток забудови різних напрямків планового будівництва на Катеринославщині у роки Першої світової війни та проаналізовано причини зміни уваги до них, розглянуто ставлення посадовців щодо соціально-незахищених категорій населення та умов оплати за нерухомість.

Ключові слова: *планова забудова, містобудівна політика, міста Катеринославщини, Перша світова війна.*

Під час Першої світової війни у містах Катеринославщини планова забудова доповнилася незапланованим будівництвом. Незаплановане зведення в деякій мірі стало переважати заплановане. Це у свою чергу чинило опір поступовому виконанню запроектованого будівництва. А відтак, містобудівна політика можновладців щодо планової забудови помітно змінилася.

Метою даної роботи є визначити стан реалізації планової забудови органами самоврядування Катеринославщини у роки Першої світової війни, проаналізувати зміну функціонального навантаження та способи вирішення будівельних перепон зумовлених обставинами воєнного часу. Під традиційною забудовою, яку мали здійснювати міські органи влади, розуміємо громадські заклади (навчальні, просвітницькі, медичні).

Забудова міст Катеринославщини у роки Першої світової війни позиціонується дослідниками, як призупинення будівельної справи. Відомості про цей період оминаються або подаються абстраговано. Будь-яке затування з утіленням зведення пояснюється науковцями військовими подіями, що по суті є тривіальною відмовкою. Усі краєзнавчі розвідки стосовно даного періоду мають поверховий характер [1-6].

Найбільшу групу із громадської забудови протягом 1914-1917 рр. займає навчальна. За ступенем генералізації розбудова навчальних закладів розподілена нами на училища - вчительські семінарії або курси - інститути.

З літа 1914 р. до початку 1915 р. відкриття і, тим паче, будівництво училищ майже призупинилося. Фінансування училищ стосувалося переважно спеціалізованих або стратегічних освітніх закладів для імперії. Так, Олександрівська земська управа асигнувала на утримання олександрівського механіко-технічного училища 4 тис. крб., на обладнання чоловічої гімназії 5,5 тис. крб. [7, с. 376]. Але в Олександрівську у цей час шкіл не будувалося, а в населених пунктах повіту - зазвичай коштом сільських сходів.

Бублик Оксана Григорівна - аспірант, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського.

Восени 1915 р. Катеринославська земська управа розробила план шкільного будівництва на наступний рік, яке проходило у дві черги. У першій та другій черзі планувалося побудувати по 13 шкіл. Однак, мережа нових шкіл доволі віддалена від Катеринославу. Виняток складають початкові школи передмість - Амур та Мандриківка. Наприклад, 12 серпня сільський схід клопотав про виділення коштів на оренду приміщення для Мандриківського училища, оскільки школа була трьохкомплектна та заклад працював у дві зміни. Однак, найбільші кошти лягли на самих мандриківців, адже передмістя не утримувалося за рахунок земства і міської влади [8, с. 453]. Натомість, державні навчальні заклади навпаки займалися під військові потреби. Як наслідок, протягом Першої світової війни у Катеринославі активно відкривалися приватні учбові заклади [8, с. 85]. Порівняно з 1913 р. кількість приватних закладів (за нашими підрахунками) збільшилася у 6 разів. Наприклад, відкрилися заклади Н. Бутович, Л. Фовицького, А. Гарьнохцевої, Яновської та ін. Щоправда, більшість новоспечених закладів були або єврейськими, або жіночими [9].

Розширення шкіл досягалося такими способами: 1) шляхом переробки вчительських квартир у шкільні кімнати й побудова окремої квартири вчителю; 2) будівництво шкіл, які до того розміщувалися в орендованих приміщеннях та 3) прибудовою. Здебільшого школи розширювалися у перший спосіб. Викладацьке житло являло собою 1-2 кімнати у загальній забудові школи, за нагоди оснащено ще сінями, кухнею та вбиральнею. Квартири для вчителів були способом заманювання педагогів до віддалених куточків повіту, зокрема, виховувало повагу та зобов'язання вчителів до держслужби в Російській імперії [8, с. 85].

3 травня місяця Катеринославське міське управління клопотало про відкриття жіночого ремісничого училища, на що було подано проект. Хоча МНП підтримало відкриття училищ, але за умови відкриття його, як приватного закладу, що у реальності полишало надію на фінпідтримку з боку органу [10, с. 2]. У травні вирішено відвести землю по вул. Басейній до 2 дес. [11, с. 3]. Яка подальша доля цього проекту нам не відомо, але маємо помітку, що 28 липня Катеринославська земельна комісія виділила ділянку під будівлю на Миколаївському проспекті [12, с. 3].

Навесні 1916 р. Олександрівське земство клопотало до МНП про виділення коштів на шкільне будівництво. Однак, за відмовою - шкільне будівництво прийшлося призупинити. Та вже у 1916 р. міністерство поновило шкільну будівельну діяльність, на що звернули увагу земці. Тому олександрівці просили на будівництво 12 шкіл 153 тис. крб., 40 тис. з яких могли б не повертатися земством згідно законодавства. Земці скаржилися на стрімке подорожчання будматеріалів, тому вони фактично прохали міністерство про половину коштів на будівництво. Так, було заплановано будівництво 2-ї Вознесенської школи [13, с. 48].

15 жовтня Катеринославська міська управа клопотала про призначення субсидій на оренду приміщення для відкриття 4-х вищих початкових училищ¹ (2 жіночих та 2 чоловічих). Найм приміщення управа пояснювала

¹ Вищі училища стали вельми популярними з 1912 р. Курс навчання був більш розширений і ґрунтовніший та надавав базові знання освіченої людини.

неможливістю здійснити будівництво у 1916 р. і прохала про видачу 4 тис. крб. Вищі навчальні заклади були зручнішими для швидкого випуску робітничої молоді [8, с. 119].

У воєнні роки розглядалося питання про відкриття гірничого училища, яке тягнулося з 29 квітня 1914 р. За рахунком це вже другий гірничий заклад, оскільки у Катеринославі функціонувало гірниче училище з 1900 р. (реорганізоване в інститут у 1912 р.). Під час жвавого обговорення члени земства надавали більше переваг відкриттю гірничого відділення, аніж архітектурно-будівельного. Відділ мали відкрити на базі комерційного училища на кшталт Томського училища. Заснування мотивувалося тим, що гірничі училища мали відкриватися за рахунок держави [8, с. 85].

2 грудня підіймалося питання про відкриття технічного училища, на будівництво якого необхідно було 600 тис. крб. Фактично захід спровокували місцеві промисловці, але від міської влади загалом мало надійти 300 тис. крб. Таку ж суму на забудову виділило товариство трубопрокатного заводу. Самі ж земці хотіли покласти витрати на заводи, фабрики та сусідські повіти, тому від земства надійшло замість запланованих 100 тис. удвічі менше. Заводчики виділили левову частину на будівництво тільки через брак техноосвічених робітників [14, с. 3].

У травні 1915 р. Катеринославська губернська земська управа оголосила про відкриття загальногубернських земських вчительських курсів [15, с. 4]. У 1915 р. в Олександрівську [16], Маріуполі та Павлограді [17, с. 3] були відкриті вчительські семінарії. Командування делегації від повіту на вчительські курси мали оплачуватися із міських коштів, у той час коли вчительські семінарії відкривалися за рахунок держави. Павлоградське повітове земство у червні 1917 р. замість командування вчителів на губернські курси, асигнувало 15 тис. крб. на облаштування своїх повітових курсів з курсом українізації шкіл [18, с. 3].

У травні 1916 р. був затверджений статут єврейського політехнічного інституту, представлений Прессом та Рабіновичем. Однак, подальших відомостей про інститут не маємо. Скоріш за все, процес його відкриття обмежився проектом [19, с. 4]. Безумовно, що єврейській спільноті необхідно було від влади лише дозвіл, бо усі єврейські навчальні заклади без винятку відкривалися власним коштом. Певна річ, що євреям заборонялося отримувати вищу освіту. Однак, для катеринославської влади це був привід для спекулювання.

У жовтні йшла розмова про два інститути - ветеринарний та шляхів сполучення. 5 жовтня на шпальтах газети було оголошено про відхилення клопотання Мороховського з приводу виділення землі під ветінститут [20, с. 4]. У 1917 р. І.П. Мороховська пожертвувала 200 тис. крб. на відкриття цього інституту (жінка є близькою родичкою вищезазначеного Мороховського, який, скоріш за все, помер на той момент). Єдиною умовою благодійниці була побудова міськими органами влади інституту, з розрахунком не менше аніж на 2 тис. осіб, обладнаний аудиторіями, лабораторіями, анатомічним театром, бактеріологічною станцією та клінікою (терапевтичною та хірургічною). Пані навіть підшуквала посадовцям зручне приміщення за умов відмови будівництва - колишній продмаг по

Проспекту, поблизу лазарету. Якщо ж посадовці міста не погодилися б на умови, то інститут мав бути відкритий або в Одесі, або Воронежі, або Самарі чи ще де-небудь [18, с. 3].

28 жовтня Катеринославська міська управа звернулася до Губернських земських зборів про відкриття інституту шляхів сполучення [21, с. 3]. У лютому 1917 р. Губернська управа запропонувала асигнувати на улаштування інституту 500 тис. крб. та тимчасово його розмістити у новій будівлі земського обласного музею Поля. У свою чергу, Міська Дума асигнувала 1,5 млн. крб., але окрім на відкриття інституту, ще й політехнікуму.

Загалом у цей період міські органи влади висували багато проектів. Пропонувалося відкрити або університет, або академію, або політехнікум [18, с. 3]. Через тиждень з'явилося повідомлення, про відкриття технологічного інституту. Міністерство просвітництва наголосило на потребі двох відділів - механічного та хімічного, зі спрямованістю на сільськогосподарське виробництво [18, с. 4].

На початку ХХ ст. вельми популярним стало відкриття народних будинків. Офіційною метою народних будинків було просвітництво, але з початком війни і, особливо, політичної деморалізації населення, значення цих закладів посилюється. Установа, мала у своєму складі аудиторії-читальні, бібліотеки, музеї тощо. Топами читань були «Стародавні християни», «Менші брати у сім'ї народів», «Батьківщина» тощо - здебільшого на історичну та гігієнічну тематику [18, с. 4].

У січні 1915 р. губернська управа запропонувала здійснити організацію мережі з 16 народних будинків. Член опіки М. Кіященко запропонував затверджений вже у відділі народної освіти тип народних будинків з аудиторією, музеєм та читальнею-бібліотекою [22, с. 3]. Однак потім питання відклали. У 1916 р. відкриття народних будинків приурочили до святкування 50-річчя Катеринославського земства [7, с. 59]. У листопаді на Павлоградських земських зборах вирішено придбати будинок Антонія Гутовського, суміжного із будинком земства. Його планувалося використати під відділ народної освіти, бібліотеку та бюро для позашкільної освіти, на що земством асигновано 13 тис. крб. [24].

У січні 1917 р. ситуація змінилася. Пропонувалося не тільки відкривати народні будинки, але й будувати їх. Якщо декілька років назад міські органи влади давали безвідсоткові кредити на будівництво 5 тис. крб. з умовою повернення їх протягом 10 років, то в умовах війни собівартість будівництва сягала вже 20 тис. крб. Зокрема, у губернії функціонувало лише 6-7 народних будинків (приблизно по 1-му на повіт). Тому місцеві посадовці клопотали про збільшення кредиту вдвічі [25, с. 3]. Про необхідність відкриття народного будинку у Нікополі було повідомлено у травні 1917 р. Зокрема, у місті нікопольською вчительською організацією було лобійовано відкриття вечірніх курсів для дорослих та підлітків [18, с. 4].

Частиною просвітницької роботи було влаштування музеїв. Про конкретні роки їх відкриття нам не відомо, але те, що актуальність їх зросла у воєнні часи видно з місцевої преси. Так, у лютому 1917 р. відвідувачів у музеях Нікополью - 91, Олександрівська - 619 осіб, Маріуполью - 1187 [18, с. 3 - 4]. Музей Маріуполя діяв по вул. Готвійській, тобто віддалено від центру, на що скаржилися відвідувачі.

У музеї діяв відділ природничо-історичний та хімічно-фізичний, який на думку Лагунова, слід було покращити. Зокрема, пропонувалося підвести електрику та розширити будівлю для облаштування лекцій [26, с. 3].

У воєнний період, будівництво медичних закладів майже не здійснювалося, але вплив чужинців спровокував їх появу. Виняток може складати зведення нової Олександрівської земської лікарні, яку війна «застала» у процесі забудови. Щодо медзакладів інших міст, проекти будівництва стосувалися лише Катеринослава. Йшлося про два заклади - амбулаторію із сухотних захворювань та венеричний барак, відкриття яких ставилося на порядок денний ще до війни. Так, у листопаді 1915 р. оскаржувалося місце виділене для будівництва амбулаторії із сухотних захворювань. Замість 230 саж². по вул. Костомарівській, відділ ліги боротьби із сухотами клопотав про ділянку поруч із лікарнею Червоного хреста, а Дума вирішила відвести ділянку за містом [27, с. 4]. У грудні 1915 р. розглядалося питання про будівництво у Катеринославі бараку для венеричних хворих. Барак мав бути тимчасовим, на що вирішено взяти кредит [28, с. 3].

Під час війни назріло питання про налагодження шляхів сполучення. Звичайно, проблеми прокладання залізниці через певний населений пункт багато у чому залежав від фінансових вигід.

Назрілим залізничним питанням був Мерефо-Херсонський шлях. Вперше, відомості про прокладання залізниці через Олександрівськ зустрічаємо у 1915 р. У червні на Земському засіданні було проголошено про підтримку сполучення між Катеринославом та Олександрівськом. Слідування через Олександрівськ дозволяло досягнути найкоротшого шляху Петроград-Севастополь. По-друге, це б дозволило залучити фінансові сполучення Дніпровських порогів та сформуванню новий фабрично-промисловий район [29, с. 3].

У листопаді розглядалося вже питання про архітектурний вигляд Катеринославського пасажирського вокзалу. Будівля за вимогами керманічів мала бути стильною, тому на складання проекту оголосили конкурс [30, с. 4]. А у січні 1916 р. міський архітектор О. Красносельський навіть виїхав до Петрограду для прийняття участі у журі [31, с. 3]. Відомо, що у тому ж році першу премію виборів художник-архітектор В.І. Владикін [32, с. 195].

У січні 1917 р. клопотання про сполучення Катеринослав-Олександрівськ підіймалося знову. На засіданні інженерів шляхів сполучення Н.(М).І. Альохін наголошував саме на цьому варіанті. Адже між Нижньодніпровськом та Олександрівськом відстань 92,5 км. на що було необхідно 20 млн. крб. По-друге, з'явилася нагода підійти до ст. Кічкас та використати існуючий там двоповерховий міст. По-третє, ця лінія дозволяла пов'язати сучасні білоруські землі із сучасними українськими [33, с. 3]. Метою цих намагань було включити Катеринослав у важливі та перспективні фінансові шляхи. Тому усі аргументи катеринославців у необхідності включення Олександрівська про зменшення коштів були лише приводом.

Інший спосіб розширення фінансової сили Катеринославщини була побудова заводів. Існувало два ініціатори будівництва заводів - керманічі та підприємці. Для того, щоб держава форсувала будівництво підприємств, можновладці Катеринославщини мали зв'язки у колі посадовців столиці імперії.

За таким принципом планували побудувати у 1915 р. трубний завод [34, с. 3]. Роком потому Катеринославська земельна комісія відвела для цього 7-10 десятин землі для товариство «Газоаккумулятор» [35, с. 4].

На нашу думку, доля проектів заводів місцевих бізнесменів залежала від їх місця у владному колі та фінансової могутності. У березні 1916 р. було відведено близько 1 км. під завод Литинському на фабричній слобідці. Ділянка землі під парфумерний завод на 5-му Монастирському провулку була відведена М. Тавровському. У той же час, відмовлено у видачі кредиту на улаштування та розширення цегляно-черепичних заводів М.І. Зарецькому, Д.В. Тіщенко, Т.Н.(М). Манойлову, М.Д. Нікуліну та Ф.І. Вознову. Безумовно, потреба у цегляній продукції з часом зростала і підтримка власників цих заводів виглядала куди перспективніше [36, с. 3]. Одночасно розроблявся проект підведення трамвайних ліній до майбутніх заводів [37, с. 4].

Ще однією складовою збільшення фінансового прибутку був Маріупольський порт. Восени 1915 р. Товариство «Російської загальної вивізної політики» запропонувало побудувати зерновий елеватор на більше ніж 40 млн. кг. зерна та оснастити його під'ізною залізницею. Управа погодилася за умови, якщо товариство побудує зерносховище [38, с. 4]. Як наслідок, трохи більше як за місяць розглядався проект збільшення вантажності порту - ввіз 819 млн. кг. іноземного вугілля та близько 82 млн. інших товарів, а вивіз планувалося збільшити приблизно на 492 млн. кг. (здебільшого зерна). Перевантаження вугілля було необхідне для його відправлення до Таганрогу та Ростова-на-Дону. З метою здешевлення будівництва хотіли використати дерев'яні пірси та облаштувати двохсторонню естокаду. Також пропонувалося облаштувати казарми для робітників на 400 осіб [39, с. 3].

Діяльність міських органів влади Катеринослава щодо благоустрою обмежувалася улаштуванням лазні та пральні. Так, у грудні 1915 р. ставилося питання про необхідність зведення міської громадської пральні, яка була б регулятором цін на прання білизни [38, с. 4]. Насамперед, пральні були необхідні для шпиталів, щоб обслуговувати поранених. У червні 1916 р. пропонувалося збудувати лазню на розі вул. Базарної та Херсонської [40, с. 3]. Зведення обох було розпочато у липні 1916 р. на розі вул. Херсонської та Костомарівської [41, с. 4]. Гіпотетично лазні будували з розрахунком на робітників та біженців. Зокрема, в умовах загострення епідемії тифу слід було дотримуватися гігієнічних вимог та обмежень. Саме тому лазню перенесли.

У січні 1917 р. комісія з благоустрою вирішила звести пам'ятник на честь відвідання Миколаю II Катеринослава. За планом, який репрезентував Є. Непокойницький, передбачалося розбити великий парк, у центрі якого звести церкву, в середині - інвалідний будинок, а на початку - музей місцевої промисловості [42, с. 3]. У тому ж році помер катеринославський лікар І.А. Бутаков. Тому лікарі схилилися до ідеї утворення інституту діагностики та терапії, на яку клопотали 6 тис. крб. [43, с. 4].

З будівництва релігійних закладів під час війни нам відомо про побудову римо-католицького костюлу (2-го), про що вперше згадувалося у квітні 1916 р. Тоді декан установи Ф. Шефер клопотав до міської управи про відведення землі безкоштовно або на пільгових умовах. Мотивом до його реалізації було

збільшення парафіян за рахунок біженців (до 12 тис.), тоді як першочергово коштувал був розрахований на 500 осіб [44, с. 3]. У жовтні Міська земельна комісія виділила землю на Чечеловці, поруч з технічним училищем [45, с. 4].

На початку XX ст. назрів новий тип будівництва - квартири держслужбовців та гуртожитки для учнів та робітників. У вересні 1915 р. розглядалося питання про будівництво маріупольського вчительського житла, про який вперше йшла мова у 1914 р. Хоча, у Маріуполі ще з 1912 р. вже діяв гуртожиток для вчителів [46, с. 3]. Тож, управа вирішила, що у цьому будинку краще помістити гуртожиток для дітей.

У травні 1916 р. у Катеринославі пропонувалося побудувати гуртожиток для учнів на Соборній площі на 16 осіб [47, с. 4]. Того ж місяця гласний Ворожейник клопотав про будівництво міських дешевих квартир. Однак, пропозицію було відхилено через дорожнечу будматеріалів. [37, с. 3]. Міський архітектор Д.С. Скоробогатов пропонував побудувати двокімнатні квартири з річною сплатою у 300 крб. та трьохкімнатні за 420 крб. [48, с. 3]. У листопаді того ж року комісія із заходів боротьби з житловими потребами вирішила надати державний кредит [49, с. 3]. Навесні 1916 р. обговорювалося питання про спорудження квартир для залізничників. А. Греков порекомендував звести будівлю коштом із пенсійного фонду та ощадних кас [50, с. 4]. Восени Управління катеринославської залізниці клопотало до міських органів про відведення ділянки під квартири залізничникам [45, с. 3].

Що ж до регулювання квартирної плати, то у 1915 р. вона зросла на 10-20%, у деяких випадках - на 50%, а в 1916 р. - на 30-40%. Ціни за кімнати були вищими, аніж на квартири [51, с. 3]. У Катеринославі розпочався бум купівлі-продажу. Зрозуміло, що найбільше придбати нерухомість поспішали біженці, які платили за це шалені гроші [11, с. 3].

Вересневим положенням 1916 р. рада міністрів заборонила підвищувати ціну на житло. Якщо ж договір був заключний до 19 липня 1914 р. - дозволялося підвищувати не більше, аніж на 10%. Зокрема, це дозволялося у разі надання опалення, ремонту приміщення, надання послуг швейцара або за інших причин прописаних у договорі [52, с. 3]. Остання умова фактично дозволяла підіймати оренду до бажаного рівня.

Весь цей ріелтєрський бум (спричинений напливом біженців) влада намагалася налагодити шляхом виділення коштів на оренду житла. Так, наприклад, біженці у січні 1917 р. отримували на оренду квартири по 1,2 крб. на місяць, а на проживання - 6 крб. Втім, стрімке подорожчання не дозволяло можновладцям виділити більшу суму, а безвихідність біженців - покинути зайняті земські будівлі [18, с. 3].

На початку XX ст. в імперських містах запроваджувалися курси з вогнетривкого будівництва. На Катеринославщині про такі курси також йшла розмова, але реалізувати ці наміри вдалося лише в роки Першої світової. Пропонувалося відкрити 6-тижневі курси з вивчення виробництва саманної цегли, цементно-пісочної черепиці, глинобитних стін та глиняно-силікатних дахів [53, с. 3].

На курси запрошувалися фізично здорові особи віком від 16 до 50 років з оплатою 1,5 крб. у день. Єдиною, але суттєвою умовою навчання було

забов'язання підписки за першою вимогою відправлятися на будівництво до вказаних міст. Скоріш за все, розглядалося казармене або госпітальне будівництво, яке безумовно вимагало стимулу та утримання забудовників [54, с. 3].

В Олександрівську курси очолював член землебудівної комісії П.В. Кладовий. У Катеринославі було запропоновано відкрити курси на місці колишньої обласної виставки під керівництвом губернського інструктора. У Павлограді курси проходили при губернській черепичній майстерні (з 2 по 10 грудня) [55, с. 3]. У 1917 р. такі курси відкрилися у всіх повітових містах [18, с. 4].

Таким чином, містобудівна політика органів самоврядування міст Катеринославщини у роки Першої світової війни значно поживалася. У воєнні роки виникла можливість активізувати реалізацію багатьох освітніх та медичних проектів. Представники губернських органів намагалися уникнути фінансової відповідальності та прагнули перекласти свої обов'язки. З іншого боку, частина цих закладів була вкрай потрібна для зміцнення патріотичних настроїв, а також для попередження епідемії. Зростали промислові потужності, що дозволило збільшити фінансові прибутки.

Табл. 1. - Містобудівна політика планової забудови на Катеринославщині у роки Першої світової війни

Політстратегія (компоненти)	Політехнологія	Полізахід
1. Приєднання до міст економічно-вигідних територій. 2. Швидка підготовка робітничої когорти (із залученням до роботи жінок). 3. Уникнення епідемії. 4. Виховання патріотизму і віри у дієвість влади.	1. Швидка підготовка викладацького складу. 2. Створення умов проживання для держслужбовців. 3. Перекладання матвират на інші установи. 4. Будівництво дешевого житла. 5. Приурочення будівництва до святкування пам'ятних подій, меморіальна забудова.	1. Зайняття великих новобудов, під житло, шпиталі, евак. заклади. 2. Будівництво залізничних та сухопутних доріг. 3. Забудова спеціалізованих закладів. 4. Улаштування народних будинків, бібліотек, музеїв. 5. Курси вогнетривкого будівництва. 6. Будівництво житла для держслужбовців.

1. Сисоєва Г. Павлоград 1784 - 2009 / Галина Сисоєва, Сергій Дзюба, Наталя Похиленко. - 2009. - 215 с.

2. Бушин В.С. Дозвілля мешканців повітового міста Павлограда на початку ХХ століття // Історія і культура Придніпров'я / В.С. Бушин. - 2011. - Вип. 8. - С. 80-89.

3. Швидковський О.А. Днепропетровск / О.А. Швидковський. - М.: Госстройиздат, 1960. - 160 с.

4. Жуковський М.П. Нікополь: стислий історико-статистичний нарис з історії міста. - Нікополь: СПД Фельдман О.О., - 2013. - 95 с.

5. Саєнко Р.И. Весь Мариуполь / ред. Виктор В.Маликов. - Мариуполь: РА «Витязь», 2003. - 384 с.;

6. Поторак Л.П. Очерки истории Запорожья (Александровск до 1921 г.) / Л.П. Полторак. - Запорожье: РИП «Выдавэць», 1992. - 128 с.

7. Журналы Александровского уездного земского собрания LI-й очередной сессии 1916 года с приложениями и журналы чрезвычайного собрания 4-го мая 1916 года. -

- Александровск: Типография при учил.-хут. глухонемых. - 1917. - 672 с.
8. Постановления Екатеринославского уездного земского собрания чрезвычайной сессии 12-го июня 1915 г. - Екатеринослав: Типограф. К.А. Андрущенко. - 1916. - 389 с.
 9. Хроника // Приднепровский край. - 1916. - 30 апреля. - С. 5.
 10. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1915. - 17 мая. - С. 4.
 11. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1916. - 9 мая. - С. 4.
 12. Хроника // Приднепровский край. - 1916. - 28 июля. - С. 6.
 13. Журналы Александровского уездного земского собрания L-й очередной сессии 1916 года с приложениями и журналы чрезвычайного собрания 7 марта и 14 июня 1915 года. - Александровск: Типография при учил.-хут. глухонемых. - 1916. - 666 с.
 14. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1916. - 2 декабря. - С. 3.
 15. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1915. - 15 мая. - С. 4.
 16. Васильчук Г.М. Прибуткова нерухомість старого Олександрівська: історико-архітектурний аспект / Г.М. Васильчук // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. - Запоріжжя: «Просвіта», 2009. - Вип. XXV. - С. 203-206.
 17. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1916. - 3 июня. - С. 3.
 18. Екатеринославские очередное губернское земское собрание. - Екеринослав: Типография Губернского Земства, 1917. - 814 с.
 19. Хроника // Приднепровский край. - 1916. - 8 мая. - С. 5.
 20. Хроника // Приднепровский край. - 1916. - 5 октября. - С. 6.
 21. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1916. - 28 октября. - С. 4.
 22. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1915. - 17 мая. - С. 4.
 23. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1916. - 26 августа. - С. 3.
 24. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1916. - 2 сентября. - С. 3.
 25. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1917. - 3 января. - С. 4.
 26. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1917. - 13 января. - С. 4.
 27. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1915. - 13 ноября. - С. 3.
 28. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1915. - 1 декабря. - С. 4.
 29. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1915. - 12 июля. - С. 4.
 30. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1915. - 11 ноября. - С. 3.
 31. Хроника // Приднепровский край. - 1916. - 18 января. - С. 5.
 32. Конкурсы // Архитектурно-художественный еженедельник. - 1916. - 16 марта. - С. 182.
 33. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1917. - 20 января. - С. 4.
 34. Хроника // Приднепровский край. - 1917. - 20 июля. - С. 6.
 35. Хроника // Приднепровский край. - 1916. - 3 марта. - С. 5.
 36. Хроника // Приднепровский край. - 1916. - 28 мая. - С. 6.
 37. Хроника // Приднепровский край. - 1916. - 11 мая. - С. 5.
 38. Местная жизнь // Екатеринославская земская газета. - 1915. - 11 сентября. - С. 3.
 39. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1915. - 24 октября. - С. 4.
 40. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1916. - 5 июня. - С. 3.
 41. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1916. - 17 июля. - С. 4.
 42. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1917. - 14 января. - С. 4.
 43. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1917. - 13 ноября. - С. 3.
 44. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1916. - 30 апреля. - С. 4.
 45. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1916. - 25 октября. - С. 3.
 46. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1915. - 1 сентября. - С. 4.
 47. Хроника // Приднепровский край. - 1916. - 29 мая. - С. 6.
 48. Хроника // Приднепровский край. - 1916. - 14 мая. - С. 5.
 49. Местная хроника // Екатеринославская земская газета. - 1915. - 10 ноября. - С. 4.
 50. Хроника // Приднепровский край. - 1916. - 3 мая. - С. 6.
 51. Хроника // Приднепровский край. - 1916. - 15 января. - С. 6.
 52. Хроника // Приднепровский край. - 1916. - 28 сентября. - С. 5.
 53. Хроника // Приднепровский край. - 1916. - 30 сентября. - С. 5.
 54. Хроника // Приднепровский край. - 1916. - 11 октября. - С. 6.
 55. Хроника // Приднепровский край. - 1916. - 9 декабря. - С. 5.

References

1. Sisoeva G. Pavlograd 1784 - 2009 / Galina Sisoeva, Sergiy Dzyuba, Natalya Pokhilenko. - 2009. - 215 s.
2. Bushyn V.S. Dozvillja meshkanciv povitovogo mista Pavlograda na pochatku HH stolittja // Istorija i kul'tura Prydniprov'ja / V.S. Bushyn. - 2011. - Vyp. 8. - S. 80-89.

3. Shvidkovskiy O.A. Dnepropetrovsk / O.A. Shvidkovskiy. - M.: Gosstroyizdat, 1960. - 160 s.
4. Zhukovskiy M.P. Nikopol': styslyj istoriko-statystynyj narys z istorii' mesta. - Nikopol': SPD Fel'dman O.O., - 2013. - 95 s.
5. Saenko R.I. Ves' Mariupol' / red. Viktor V. Malikov. - Mariupol': RA «Vityaz'», 2003. - 384 s.
6. Potorak L.P. Ocherki istorii Zaporozh'ya (Aleksandrovsk do 1921 g.) / L.P. Potorak. - Zaporozh'e: RIP «Vydavets'», 1992. - 128 s.
7. Zhurnaly Aleksandrovskogo uezdnogo zemskogo sobraniya LI-y ocherednoy sessii 1916 goda s prilozheniyami i zhurnaly chrezvychnogo sobraniya 4-go maya 1916 goda. - Aleksandrovsk: Tipografiya pri uchil.-khut. glukhonemykh. - 1917. - 672 s.
8. Postanovleniya Ekaterinoslavskogo uezdnogo zemskogo sobraniya chrezvychnoy sessii 12-go iyunya 1915 g. - Ekaterinoslav: Tipograf. K.A. Andrushchenko. - 1916. - 389 s.
9. Khronika // Pridneprovskiy kray. - 1916. - 30 aprelya. - S. 5.
10. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1915. - 17 maya. - S. 4.
11. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1916. - 9 maya. - S. 4.
12. Khronika // Pridneprovskiy kray. - 1916. - 28 iyulya. - S. 6.
13. Zhurnaly Aleksandrovskogo uezdnogo zemskogo sobraniya L-y ocherednoy sessii 1916 goda s prilozheniyami i zhurnaly chrezvychnogo sobraniya 7 marta i 14 iyunya 1915 goda. - Aleksandrovsk: Tipografiya pri uchil.-khut. glukhonemykh. - 1916. - 666 s.
14. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1916. - 2 dekabrya. - S. 3.
15. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1915. - 15 maya. - S. 4.
16. Vasyl'chuk G.M. Prybutkova neruhomist' starogo Oleksandrivs'ka: istoriko-arhitekturnyj aspekt / G.M. Vasyl'chuk // Naukovi praci istorychnogo fakul'tetu Zaporiz'kogo nacional'nogo universytetu. - Zaporizhzhja: «Prosvita», 2009. - Vyp. HHV. - S. 203-206.
17. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1916. - 3 iyunya. - S. 3.
18. Ekaterinoslavskie ocherednoe gubernskoe zemskoe sobranie. - Ekaterinoslav: Tipografiya Gubernskogo Zemstva, 1917. - 814 s.
19. Khronika // Pridneprovskiy kray. - 1916. - 8 maya. - S. 5.
20. Khronika // Pridneprovskiy kray. - 1916. - 5 oktyabrya. - S. 6.
21. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1916. - 28 oktyabrya. - S. 4.
22. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1915. - 17 maya. - S. 4.
23. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1916. - 26 avgusta. - S. 3.
24. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1916. - 2 sentyabrya. - S. 3.
25. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1917. - 3 yanvarya. - S. 4.
26. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1917. - 13 yanvarya. - S. 4.
27. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1915. - 13 noyabrya. - S. 3.
28. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1915. - 1 dekabrya. - S. 4.
29. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1915. - 12 iyulya. - S. 4.
30. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1915. - 11 noyabrya. - S. 3.
31. Khronika // Pridneprovskiy kray. - 1916. - 18 yanvarya. - S. 5.
32. Konkursy // Arkhitekturno-khudozhestvennyy ezhenedel'nik. - 1916. - 16 marta. - S. 182.
33. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1917. - 20 yanvarya. - S. 4.
34. Khronika // Pridneprovskiy kray. - 1917. - 20 iyulya. - S. 6.
35. Khronika // Pridneprovskiy kray. - 1916. - 3 marta. - S. 5.
36. Khronika // Pridneprovskiy kray. - 1916. - 28 maya. - S. 6.
37. Khronika // Pridneprovskiy kray. - 1916. - 11 maya. - S. 5.
38. Mestnaya zhizn' // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1915. - 11 sentyabrya. - S. 3.
39. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1915. - 24 oktyabrya. - S. 4.
40. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1916. - 5 iyunya. - S. 3.
41. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1916. - 17 iyulya. - S. 4.
42. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1917. - 14 yanvarya. - S. 4.
43. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1917. - 13 noyabrya. - S. 3.
44. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1916. - 30 aprelya. - S. 4.
45. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1916. - 25 oktyabrya. - S. 3.
46. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1915. - 1 sentyabrya. - S. 4.
47. Khronika // Pridneprovskiy kray. - 1916. - 29 maya. - S. 6.
48. Khronika // Pridneprovskiy kray. - 1916. - 14 maya. - S. 5.
49. Mestnaya khronika // Ekaterinoslavskaya zemskaya gazeta. - 1915. - 10 noyabrya. - S. 4.
50. Khronika // Pridneprovskiy kray. - 1916. - 3 maya. - S. 6.
51. Khronika // Pridneprovskiy kray. - 1916. - 15 yanvarya. - S. 6.
52. Khronika // Pridneprovskiy kray. - 1916. - 28 sentyabrya. - S. 5.
53. Khronika // Pridneprovskiy kray. - 1916. - 30 sentyabrya. - S. 5.

54. Khronika // Pridneprovskiy kray. - 1916. - 11 oktyabrya. - S. 6.
55. Khronika // Pridneprovskiy kray. - 1916. - 9 dekabrya. - S. 5.

Бублик О. Г.

аспирант, Институт украинской археологии и источниковедения им. М.С. Грушевского (Украина)

ПЛАНОВОЕ ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВО ОСУЩЕСТВЛЕННОЕ ОРГАНАМИ САМОУПРАВЛЕНИЯ ГОРОДОВ ЕКАТЕРИНОСЛАВЩИНЫ В ГОДЫ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

В работе исследовано развитие застройки разных направлений планового строительства на Екатеринославщине в годы Первой мировой войны и проанализировано причины изменения внимания к ним, рассмотрено отношение власти относительно социально-незащищенных категорий населения и условия оплаты за недвижимость.

Ключевые слова: плановая застройка, градостроительная политика, города Екатеринославщины, Первая мировая война.

Bublick O. G.

postgraduate, M.S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies (Ukraine)

THE TOWN PLANNING REALIZATION BY GOVERNMENTS OF EKATERINOSLAV'S CITIES IN THE YEARS THE FIRST WORLD WAR

The development of several directions of planned construction in the Ekaterinoslav's province during the First World War is studied in the proposed article. We understand mean under that traditional buildings are the educational, medical, academic and so on that local authorities were obliged to implement by statute to the ordinance in the analyzed article.

As regards of educational establishments, the governments almost never allocated funds for the construction of primary and secondary schools. The institutions such level in this period were introduced only in the urban settlements ad subject to the allocation of money from the budget of the rural society. Pausing of construction of primary schools run counter to great imperial policy, so the Ministry of Public Education allocated any sums for overcome these obstacles. In addition, order to ensure expansion of the school network in the cities of established a temporary teachers courses or stationary teachers' seminaries. On the other hand, in the cities was actively implemented educational institutions with a focus on technical specialties. For example, the discovery of Mining College in Ekaterinoslav and technical in Aleksandrovsk regarded.

However, if the Ministry of Public Education still supported the construction of primary schools, concerning the specific was more pragmatic. In such case, the local government sought help from the merchants, factory owners and entrepreneurs. Since the opening of these institutions gave in the final result the prospect of technicians, the businessmen was no doubt as to support the plan.

Opening and especially the construction of higher education institutions in the cities of Ekaterinoslav region was still a mirage. Although the desires benefactors and citizens to open institutions in Ekaterinoslav, the local government left them questions unresolved. Such plans obliged the authorities to look for means for the implementation of the conceived, what they did not have neither the capacity nor the desire.

Support of commercial activities by organs of self-government was to search for more benefits. The economic condition of Ekaterinoslav's cities province required a minimum of benefits and loyalty against the backdrop of industrial decline. However, representatives of authority preferred only his entourage, leaving significant types of production behind. On the other hand, officials aspired to accession the Dnieper areas to empire-wide trade relations. So firmly defended the proposal to carrying out of Merefa-Kherson railroad line through Aleksandrovsk and Ekaterinoslav, was well as increased lifting capacity Mariupol port.

Flow of migrants to the cities of the province brought to an increase in homelessness and poverty. Visibly increased the price of accommodation, construction materials and builders work. Ways of struggle of officials with such fluctuations did not bring useful results.

Key words: the planned building, the town-planning politic, Katerinoslav's cities, the First World War.